Roanne van Voorst

# De beste plek ter wereld

Leven in de sloppen van Jakarta

Uitgeverij Brandt
Amsterdam 2016

Copyright © Roanne van Voorst 2016
Omslag: Studio Jan de Boer
Beeld omslag: Rita Padawangi
Auteursfoto: Roanne van Voorst
Typografie: Zeno Carpentier Alting
NUR 600
ISBN/EAN: 978-94-92037-32-9

# *Inhoud*

PROLOOG
Van de yogamat naar de sloppenwijk 7

HOOFDSTUK 1
Naar bed met een walkietalkie 33

HOOFDSTUK 2
En toen knapte er een elektriciteitskabel 63

HOOFDSTUK 3
Wachten of betalen 89

HOOFDSTUK 4
Vertrouw nooit een arts 113

HOOFDSTUK 5
Over mango's, chilipepers, en andere lustopwekkende zaken 135

HOOFDSTUK 6
Sparen voor een kapotte televisie 161

HOOFDSTUK 7
Samen zullen we alles doen 185

EPILOOG 207

Verantwoording 219
Dankwoord 229
Gebruikte bronnen 233

PROLOOG

## *Van de yogamat naar de sloppenwijk*

'Ga je mee?' roept de jongen tegen me, boven het lawaai van de ronkende busmotor uit. Zijn wangen zijn ingevallen, waardoor zijn jukbeenderen geprononceerd lijken. Het boord van zijn trui is bijna geheel losgescheurd van de rest van de stof; achter zijn oorschelp zit een halfopgerookt sigarettenpeukje geklemd. De jongen kijkt me vragend, en ook een beetje ernstig aan.

'Waarheen?' schreeuw ik terug.

'Naar de beste plek van Indonesië. Nee, naar de beste plek ter wereld!'

'Is het ver?'

'Nee!'

'Wat is daar te doen?' – die laatste twee vragen stel ik niet zozeer uit oprechte interesse, maar meer om nadenktijd te winnen. De beste plek van Indonesië, laat staan van de wereld – ik geloof geen moment dat die op korte reisafstand van deze omgeving te vinden is. De beloftevolle omschrijving doet me denken aan de witte zandstranden van Bali, waar ik

jaren eerder kennis maakte met dit prachtige land, en aan de uitgestrekte rijstvelden van Java, waar ik een zomer met de brommer doorheen reisde, maar in het geheel niet aan de smogstad Jakarta, waar we ons nu middenin bevinden. Groter Jakarta heeft 28 miljoen inwoners. Alleen Groot Tokio is drukker bevolkt; maar díe stad heeft een goed functionerend publiek transportsysteem. Jakarta niet. Jakarta heeft overvolle, slechtonderhouden bussen en treinen, flinke luchtvervuiling en files die de hele stad urenlang op slot kunnen zetten. Niks kan meer vooruit, niks kan meer achteruit. Iedereen toetert. Alle motors blijven draaien, langsdrijvende benzinewolken benemen brommerpassagiers en de inzittenden van bussen de adem. De mondkapjes en shawls die zij dragen, houden maar een klein deel van de vervuilende stoffen tegen.

Journalist en Indonesië-expert Elizabeth Pisani, die jarenlang in Jakarta woonde, beschreef de stad in haar boek voorzichtig kritisch als 'not easy to love'. Moeilijk om van te houden. Anderen zijn minder genuanceerd wanneer ze het hebben over de hoofdstad van Indonesië: Jakarta mag dan onweerstaanbaar zijn voor de vele arme, werkzoekende Indonesiërs die ieder jaar naar de stad trekken; verschillende onderzoeken positioneren Jakarta ook als een van de minst leefbare steden ter wereld. Teveel vervuiling, teveel inwoners, teveel verkeer – de gemiddelde Jakartaan spendeert zo'n 400 uur per jaar in files.

Om die paradoxale eigenschappen van de stad – zijn aantrekkelijkheid en zijn afstotelijkheid –



wordt Jakarta vaak de 'big durian' genoemd, een persiflage op de 'big apple' van New York en een referentie naar een Indonesische vrucht die zeer geliefd is onder vele Indonesiërs vanwege de bijzondere smaak en structuur, maar die tegelijkertijd zo stinkt dat het bij wet verboden is om hem in de bus of met het vliegtuig te vervoeren. Medepassagiers zouden weleens onpasselijk kunnen worden van de penetrante geur.

Dus nee, ik geloof niet dat de jongen zich aan zijn belofte zal houden om me vanaf hier snel naar een prettige plek te brengen (de beste!). Anderzijds: op dit moment lijkt elke plek in deze stad me een betere dan deze overvolle bus.

Vanaf tien over acht 's ochtends tot half twaalf 's middags had ik op een plastic tweepersoonsbankje gezeten dat ik deelde met drie vrouwen, die ieder twee kinderen op hun schoot hadden. Om ons heen stonden, strak tegen elkaar aangedrukt, tientallen bezwete mannen en vrouwen. Rokers hielden hun kruidensigaretten hoog in de lucht om te voorkomen dat ze er hun medepassagiers mee zouden brandmerken. Om te inhaleren gingen ze op hun tenen staan en strekten hun nek zo ver mogelijk omhoog. Er paste niemand meer bij in de bus – binnen niet, althans. Onderweg zagen een paar jongemannen toch nog kans om mee te rijden: ze drukten de chauffeur wat muntjes in zijn hand en klommen via de buitenkant van de bus omhoog, het dak op.

Ik was jaloers op hun koele plekken. Binnen in de

bus was het vreselijk heet. Het gezelschap met wie ik het bankje deelde lag in diepe slaap. Hun monden waren opengevallen, de hoofden lagen achterover in de nekken. Mijn meest directe buurvrouw was in de loop van de reis steeds verder opzij geschoven tot ze uiteindelijk tegen me aan viel; haar wang leunde op mijn schouder, de kruin van haar hoofd lag tegen mijn kaak. De stof van haar hoofddoek was klam, de neusvleugels van mijn buurvrouw glommen.

Ik draaide me voorzichtig van haar weg, staarde uit een raam dat zo smerig was dat ik er niets doorheen kon zien. Niet dat ik buiten veel miste – vlak nadat ik de bus instapte was die de file ingereden, om er vervolgens de hele ochtend niet meer uit te komen. Een enkele keer bewoog de bus met een klein schokje vooruit, maar dat bleek telkens weer vals alarm: bijna direct daarop moest de chauffeur de rem alweer diep intrappen om niet op zijn voorganger in te rijden. Iedere keer als de bus met piepende remmen tot stilstand kwam, schoven de lichamen van mijn slapende medepassagiers eerst langzaam naar voren, om dan met een bons weer tegen de bankleuning aan te vallen. Daar werden ze niet wakker van. Indonesiërs kunnen overal doorheen slapen, lijken immuun voor geluid, drukte, of sterke geuren. Onderweg zag ik geregeld mensen op een stoeprand slapen, pal naast het ronkende verkeer op een zesbaansweg.

Sigarettenrook kringelde voor mijn gezicht. Mijn ogen traanden van de geur van tabak en kruidnagel die zich aan me opdrong. Mijn buurvrouw trok haar



neus op, zodat er kleine rimpeltjes in de neusbrug ontstonden. '*Macet lagi*,' mompelde ze in haar halfslaap – alweer file. Files zijn een dagelijkse ergernis in de miljoenenstad Jakarta, die mijn zoektocht naar een geschikt onderzoeksgebied er niet makkelijker op maakte.

'Wat daar te doen is?' De jongen lijkt diep na te denken over mijn vraag. Zijn pupillen zijn naar boven gericht, naar het plafond van de bus, dat in de loop der jaren geel is gekleurd van de sigarettenrook en ander vuil. Als hij me weer aankijkt, spreekt hij zijn conclusie vastberaden uit: 'Alles wat je maar wilt, is daar te doen. En alles wat je wilt hebben, is daar te krijgen.'

Hij glimlacht breed, en weg is hij, de bus uit, verdwenen door het rechthoekige gat waar ooit een deur in moet hebben gezeten. Ik sta gehaast op, til mijn benen hoog op om over een groepje slapende medepassagiers te stappen, en ga achter hem aan.

Van tevoren leek het plan zo simpel. Voor mijn antropologische promotieonderzoek naar menselijk risicogedrag tijdens overstromingen zou ik in een sloppenwijk op de bedding van de grootste rivier van Jakarta gaan wonen. Voor ten minste een jaar, zodat ik langere tijd zou kunnen observeren hoe bewoners zich daar proberen te weren tegen de rivieroverstromingen, die de laatste jaren steeds vaker en heviger voorkomen.

Ik had lang naar mijn vertrek naar Jakarta uitge-

keken, en er tegelijkertijd tegen opgezien. Of eigenlijk wist ik gewoon niet zo goed hoe ik me voelde over het plan om naar een sloppenwijk te verhuizen. Daarvoor was het idee dat ik van zo'n locatie had te abstract, te veel verschillend van mijn eigen leven in Amsterdam.

Ik dacht terug aan mijn laatste avond, thuis in Nederland. Die bracht ik door in kleermakerszit, op een yogamat in een hippe studio. Om mij heen zaten mensen in dezelfde houding, met gesloten ogen. Sommigen hadden een vredige uitdrukking op hun gezicht, of glimlachten een beetje. Ik niet. Ik keek met wijdopengesperde ogen en strakke kaken naar de yogadocent, die ons zalvend toesprak dat we vooral moesten ontspannen, compléét moesten ontspannen. Dat wilde ik best – daar kwam ik zelfs voor, daar had ik hem voor betáálд, maar het lukte dus niet. Ik was al dagen zo nerveus voor mijn aanstaande vertrek naar Jakarta dat ik er slecht van sliep en hoopte hier de rust te vinden die ik nodig dacht te hebben om me goed te kunnen voorbereiden op mijn aanstaande veldwerk.

Dat zou helemaal goed komen, beloofde de yogadocent; dat kon ik aan hem wel overlaten. Voor vijftien euro per uur zou hij me totale ontspanning in lijf en geest bieden. Maar wel één waarschuwing: ik mocht absoluut niet eten voor de les. Met een volle maag zou ik niet vrijuit kunnen bewegen. Met een lege maag ook niet, concludeerde ik terwijl ik mijn rechterelleboog op mijn linkerknie plaatste en mijn bovenlichaam naar links en omhoog roteerde. Ik



was duizelig van de honger, en ook een beetje misselijk. Alle oefeningen voelden zwaar, alsof ik vóór de yogales nog een marathon gerend had. Ik dacht aan het plastic zakje met de gesmeerde boterhammen met kaas in mijn tas, in de kleedkamer. Aan het naderende afscheid van mijn ouders, broertje en vriend. Nog één nachtje, dan zou ik vliegen. Niet vergeten een kopietje van mijn paspoort te maken. En wat zakjes ministroopwafels te kopen, als cadeautjes voor de mensen die ik zou ontmoeten. Had ik mijn favoriete broek nu wel gewassen, zodat die schoon mee zou kunnen in de rugzak?

'Als je merkt dat je afgeleid raakt door gedachten,' zei de yogadocent, 'concentreer je dan op je ademhaling en maak je hoofd leeg.'

Mijn maag knorde luid. Wel een goede oefening om vast te wennen aan honger, dacht ik cynisch. Ik zou straks immers tussen mensen komen te wonen die soms niet voldoende geld hebben voor drie maaltijden per dag, laat staan voor een yogales. Ineens leek het enorme contrast tussen het leven hier en de sloppenwijkbewoners in Jakarta zó groot, dat ik me er opgelaten van voelde. Wat zouden mijn toekomstige buren ervan denken als ze deze les konden aanschouwen? Van het advies om vrijwillig geen voedsel tot je te nemen ter bevordering van je beweeglijkheid? Het was alsof ik mezelf en de andere mensen in de yogazaal bekeek met de ogen van de sloppenwijkbewoners, en in mij welde schaamte op over wat wij hier wél, en zij daar níet hebben.

'Reik je armen omhoog en kijk naar je duimen. Adem diep in.'

Uit alle macht probeerde ik me op de yogales te concentreren. Ik zwaaide mijn armen omhoog, richtte mijn blik op mijn handen en mijn aandacht op mijn ademhaling. En, nou ja, ook een beetje op mijn boterhammen met kaas.

Waar ik me in elk geval géén zorgen over maakte, die avond voor vertrek, was over het vinden van een geschikte, overstromingsgevoelige onderzoekswijk. Dat leek me namelijk geen ingewikkelde opgave: bij de meest recente overstromingen stond ruim zeventig procent van Jakarta wekenlang onder water.

Jakarta kampte altijd al met overstromingen – al in de periode dat de Nederlanders nog over Indonesië heersten werden er driftig dammen en afvloeiingskanalen gebouwd. Toentertijd werden de overstromingen weliswaar bezien als een probleem, maar gelukkig kwamen ze niet al te vaak voor, en meestal waren ze ook niet zo ernstig. 'Dit is een paradijs,' schreef een Nederlandse bewoner over het groene en vruchtbare rivierengebied in de hoofdstad. Zo zou hij het huidige Jakarta hoogstwaarschijnlijk niet meer omschrijven. De overstromingen zijn zodanig toegenomen in frequentie en hevigheid, dat ze jaarlijks duizenden mensen hun huizen uit dwingen. Meerdere malen per jaar wordt de stad overspoeld door zowel rivieroverstromingen als overstromingen vanuit de zee, en volgens experts zal het overstromingsprobleem de komende jaren alleen maar groter worden. De reden: een combinatie van klimaatveranderingen en snelle urbanisatie.



Dat is een beangstigend idee. Telkens als de rivieren van Jakarta overstromen, veranderen de ringwegen in de stad in meren van anderhalve meter diep, waar auto's of brommers niet of amper meer doorheen komen. De stroming is vaak al helemaal te sterk om er lopend doorheen te kunnen waden, en dus kan niemand zijn werk meer bereiken, of een andere plek waarnaar men op weg was. Bedrijven blijven noodgedwongen gesloten; afspraken worden afgezegd – het leven komt tot stilstand. Een paar jaar geleden werd de president van Indonesië in zijn overstroomde paleis gefotografeerd. Hij poseerde voor de camera met hoogopgerolde broekspijpen, lachend als een boer met kiespijn. Overstromingen, zei hij, zijn het grootste probleem van Jakarta, en moeten zo snel mogelijk worden aangepakt. Dat waren zijn kiezers ongetwijfeld met hem eens. '*Pusing*,' zeggen veel Jakartanen wanneer ze spreken over overstromingen – ze krijgen er hoofdpijn van.

In de armste wijken van de stad zijn de nadelige effecten van overstromingen het ernstigst. Allereerst omdat die buurten veel vaker overstromen dan andere plekken in de stad. Stond het commerciële centrum van de stad, waar ook het presidentiële paleis staat, de afgelopen jaren slechts tweemaal onder water, in de enorme sloppenwijken die op de rivierbeddingen gebouwd zijn, gebeurt dat soms wel tien keer per jaar. Hebben de mensen hun huizen eindelijk gehoosd, net de modder van de vloer en muren geschrobd, kunnen ze opnieuw beginnen.

Niet alleen komen de overstromingen vaker voor